

Nabijheid verricht wonderen

Toespraak door Huub Oosterhuis

1.

Volgens het grote bijbelse verhaal zijn er twee goden: die, met de Naam Ik zal, God-Bevrijder – én die, die Baal en Mammon heet, namen die bezitter, uitbouter, roofzuchtige, meedogenloze geldgod betekenen.

Die tweede verschijnt in Egyptische farao's en Romeinse keizers, in Ploert en Schender, en overall waar 'het recht van de sterkste' regeert. Die tweede is in veel bijbelverhalen de machtigste, meest aanwezige. De eerste is een onzienlijke stem, 'enkel stem'.

Ooit gehoord:

dat vierentwintighonderd jaar geleden
in een smaldeel van het Midden-Oosten
werd geschreven 'Hoor jij

Ik, de Naam-Ik-zal, ik ben de god
die jou uit het slavernijsysteem,
het diensthuis van Egypte
heeft uitgeleid'.

Die god, die stem, dat woord,
ooit van gehoord?

Die tweede god, Baal-Mammon, verschijnt en werkt in wereldwijde politieke manoeuvres, in wat heet, 'de economisering van de samenleving'. Praktisch alle beleid staat in de dienst van de economie zoals die wordt gedictieerd door een wereldwijd geliberaliseerde financiële markt. Alles wordt dienstbaar gemaakt aan economische concurrentie en groei. Individuele belangen en hebzucht overwoekeren gemeenschappelijke belangen en solidariteit.

2.

De mammon is in de bijbel van Mozes en Jezus, de god van de ongebreidelde economische expansie, van hebzucht, concurrentie op leven en dood, winstbejag ten koste van de minstbedeelden. De mammon is de 'god', het 'beginsel', het axioma van bijvoorbeeld de neoliberale vrije markt. 'Op die manier en in die mate rijk worden en die rijkdom voor jezelf houden en niet inzetten voor de bevrijding en de emancipatie van de onderdrukten, voor opbouw van een rechtvaardiger samenleving, dat is mammondienst, dat is tegen de God die zegt: Ik heb jullie uit het slavernijsysteem, het diensthuis van Egypte uitgeleid.

Met de mammon wordt bedoeld: alles wat een mens bezit ten koste van anderen. Met de mammon wordt niet bedoeld: het bezit van tafel en bed en kostwinning, het bezit van levensvoorzieningen voor je kinderen – al dat elementaire waarvoor in heel de wereld de minstbedeelden nog altijd moeten vechten.

Zoals alle profeten vóór hem, ziet Jezus van Nazareth de heersende bezitsverhoudingen, met alle uitbuiterspraktijken en bonusculturen die daarbij horen, als doodsverhoudingen: maatschappelijke, politieke constellaties waarin mensen geen menswaardig leven hebben. En

als hij oproept tot omkeer – bekering - zoals alle profeten voor hem, dan bedoelt hij: breek met deze doodsverhoudingen en keer je leven om naar solidariteit, kies voor een politiek-economisch systeem waarin de woorden over gerechtigheid volbracht kunnen worden, in politieke praktijk gebracht.

En niets anders heeft de Jezusbeweging nagestreefd, en uit haar begintijd kennen wij dat utopische bericht: dat zij alles deelden met elkaar en niemand was in nood of leed gebrek. Dat is dus 'bekering'.

Maar in alle kerkelijke theologieën, in iedere catechismus, overal ter wereld, betekent dat woord 'bekering' al vele eeuwen iets heel anders, en nauwelijks iemand denkt bij dat woord meer aan een keuze voor een andere rechtvaardiger wereldorde.

De betekenisverschuiving van het woord 'bekering-tot-de-armen-hier-op-aarde' naar 'bekering tot geloof in een hiernamaals, en de betekenisverschuiving van 'Koninkrijk van God' als een samenleving zonder onrecht naar een spiritueel 'koninkrijk'-in-Jezus waaraan mensen via 'sacramenten' deel krijgen: die ontwikkeling tekent de geschiedenis van het christendom vanaf de vierde eeuw tot op vandaag.

3.

'Wij leven in een bezeten wereld. En wij weten het'. Zo begint de Nederlandse historicus Johan Huizinga in 1935 zijn beroemde boek 'In de schaduw van morgen'. Tachtig jaar geleden: een bezeten wereld. Hij had nog maar de Eerste Wereldoorlog gezien, hij vreesde de Tweede. Van een 'derde wereld'-oorlog, de neoliberale oorlog van rijk en schatrijk tegen arm en doodarm, had hij nog geen vermoeden – hoe van de Mammon bezeten wij zijn – wij, het economische systeem dat onze wereld regeert, onze beschaving uitverkoopt en onze publieke moraal steeds verder aantast en ruim een derde van de wereldbevolking (één op de drie mensen) verdoemt tot een mensonwaardig bestaan. Wij? Ook wij? Wij worden dagelijks verleid om hierin mee te gaan, het goed te praten, te denken dat het niet anders kan, en ons geweten aan te passen, te verdoven.

De bezeten verwilderde man die in grafspelonken huist (Lukas 8, vers 26-40) is een icoon, een apocalyptisch beeld, een uitvergroting van een door de Mammon bezeten mensheid.

4.

Jezus van Nazareth – wie is deze die zelfs de wind beveelt en het water – Jezus gaat geen bezetene uit de weg. In het verhaal van Lukas is de herinnering verwerkt aan het tiende Romeinse legioen dat het joodse land van Galilea tot Jeruzalem platbrandde, de tempel vernietigde en duizenden joodse opstandelingen aan kruisen ophing. Dat legioen had een vaandel waarop een zwijn was afgebeeld.

Het goede nieuws van dit verhaal, tot ons gericht deze morgen: dat mensen bevrijd kunnen worden uit een onmenswaardig bestaan, dat wat onmogelijk schijnt, toch mogelijk is: razernij bedwongen, legioenen verslagen, uit kracht van het messiaanse visioen van een nieuwe menswaardige wereld. De evangeliën tekenen Jezus als de drager van dat visioen. In zijn naam, in zijn 'ekklesia' – bijeenkomst van samengeroepen – oefenen wij ons in denken en doen tegen de terreur van de Mammon in, die legioenengod die mensen gek van egoïsme maakt, blind voor bootvluchtelingen nood, meedogenloos jegens schuldenlasten – dit hier zijn

oefeningen in anders denken, en solidariteit en volharding. Oefeningen in geloof en hoop en liefde.

Dat geloof kun je kwijtraken. Langzaam of plotseling valt het uit je ziel. Je kan niet meer. Geloof is krediet geven, vertrouwen als in een liefde. 'I love, I believe you' - je kunt het niet meer meezingen.

Zo is het velen vergaan, lieve mensen, ze zijn niet cynisch geworden, ze zijn gelaten en soms ontroostbaar. Zo zou het mij vergaan zijn als de messiaanse ekklesia niet mijn roeping was geweest, met anderen samen, ónze roeping. Als er niet - meer dan vijftig jaar lang- steeds weer mensen waren geweest die 'messiaanse ekklesia' wilden zijn. En zo kan het geschieden dat wij, soms even, een stem horen die doodstil fluistert: het zal ooit, en dat wij niet begrijpen maar wel hopen. Zoals, in een Oost-Europees joods verhaal, Rabbi Eliëzer Ben David, als hij op sjabbat de gebeden zingt, een nieuwe ziel ontvangt en zeker weet, boven alle dagelijkse vertwijfeling uit.

'Gij die tot hiertoe onze toekomst zijt,
dat wij niet in vertwijfeling verzinken.'

De Naam van die ene, God Bevrijder, die 'Stem' van het bevrijdingsvisioen, die Naam staat geschreven in de toekomstige tijd: Ik zal er zijn, Ik zal, dat betekent: er zullen messiaanse mensen komen, steeds weer, die 'breken en delen, zijn wat niet kan, doen wat ondenkbaar is'. In hen zal Hij. Doe lichten over ons jouw aangezicht, jij Komende - zo zal je heten tot het einde der tijden.

Huub Oosterhuis,
De Lier, 28 juni 2015